
L'aprenentatge cooperatiu a l'aula

Rosella Clavell Rodríguez
rosellaclavell@hotmail.com

I. Resum

1020

«Si tuviese que reducir toda la psicología educativa a un solo principio, enunciaría este: El factor más importante que influye en el aprendizaje es lo que el alumno ya sabe. Averígüese esto y enséñese consecuentemente» (Ausubel 1983). Partint d'aquesta cita, tots els docents hem de tindre present que dia rere dia desenvolupem una labor que marca als nens que tenim al nostre càrrec, per tant hem de ser ben constants a l'hora de realitzar la tasca educativa. El mestres sols som l'andamiatge que hi ha entre els coneixements existents i els nous coneixements (Bruner, 1987). Però si sols som l'andamiatge, aquest ha de ser individual o col·lectiu?...

L'andamiatge entre els coneixements mai pot ser individual, ja que sinó estem creant un sistema educatiu competitiu i segregant als alumnes amb algun tipus de dificultat, i això no és el que marca la llei (LOE 2/06 del 3 de maig), en la que els seus tres principis bàsics són: proporcionar una educació de qualitat per a tots els ciutadans/es, que tots els components de la comunitat educativa participen activament en la vida de l'escola i un compromís decidit amb els objectius educatius de la Unió Europea.

Així que, per no caure en un sistema educatiu competitiu ni en la segregació partim de la base de l'escola inclusiva en que el cada membre participa activament, aprenent i donant a aprendre a la resta d'ells. Per això, cal tindre present que hem de fomentar un aprenentatge cooperatiu a les escola, ja que és el lligam més pròxim per aconseguir eixa escola en que tots participem activament per igual.

Per tant, el present treball d'investigació tracta de donar unes breus pautes per als professors per a poder portar a terme un aprenentatge significatiu inclòs dintre del currículum ordinari, és a dir immers dintre del aula en el dia a dia.

Paraules clau: Aprenentatge cooperatiu, formació professorat, estratègies, escola inclusiva.

II. Introducció

L'aprenentatge Cooperatiu (AC) és un mètode d'aprenentatge basat en el treball en equip. Inclou diverses i nombroses tècniques en les quals els alumnes treballen conjuntament per aconseguir determinats objectius comuns dels quals són responsables tots els membres de l'equip.

Pujolás (2009) considera que l'aula inclusiva, organitzada de manera cooperativa ha d'estar presidida per una filosofia de fons: una aula en la que no s'excloga a ningú i on es considere que tot el món és vàlid. Lògicament açò implica un treball amb l'alumnat de manera que s'accepten i assimilien un conjunt de normes bàsiques que regulen les relacions interpersonals, donant una gran importància a recursos com el

diàleg, la cooperació, la convivència i valors com el respecte per les diferències i la solidaritat.

Johnson i Johnson (1991) destaquen que l'AC «és l'ús instructiu de grups petits perquè els estudiants treballin junts i aprofitin al màxim l'aprenentatge propi i el que es produeix en la interrelació». Altres autors defineixen que cooperar significa treballar junts per aconseguir objectius compartits i també destaquen que dins de les activitats cooperatives els estudiants busquen els resultats que són beneficiosos per a ells mateixos i per als altres membres del grup.

Johnson, Johnson i Holubec (1999) assenyalen que són cinc els elements bàsics que formen l'AC.

1. La interdependència positiva: sentiment de necessitat cap al treball dels altres.
2. La interacció cara a cara o simultània: en l'AC, els estudiants han de treballar junts, aprendre amb uns altres, afavorint, d'aquesta manera, que comparteixin coneixements, recursos, ajuda o suport.
3. La responsabilitat individual: cada membre, individualment, ha d'assumir la responsabilitat d'aconseguir les metes que se li han assignat.
4. Les habilitats socials: necessàries per al bon funcionament i harmonia del grup, referent a l'aprenentatge i també vinculades a les relacions entre els membres. Els rols que cada persona vagi exercint en l'equip (capdavanter, organitzador, animador, etc.), la seva acceptació o no per part de la resta de companys, la gestió que facin dels possibles conflictes que sorgeixen, l'ambient general que existeix en el mateix,... són temes que els estudiants han d'aprendre a manejar.

En l'AC resulten molt importants aquests aspectes socials, tan necessaris per a la pràctica professional dels estudiants i que, per tant, també resulta fonamental que els docents dediquin temps a treballar i supervisar aquests aspectes.

D'acord amb aquestes línies, Morales (2007) assenyala que «el que podem qüestionar és que pel simple fet de treballar en equip s'aprèn a treballar en equip» ja que es pot aprendre a treballar malament, a no aportar idees o a mantenir-se passiu i aliè al que ocorre en l'equip. No obstant això, l'autor afirma que «saber treballar en equip és una competència professional que no es va a aprendre si no s'exercita i avalua durant el procés d'ensenyança-aprenentatge». Es pot apreciar que l'aprenentatge i el treball en equip seran eficaços si es reflexiona sobre ells i s'avaluen. El procés d'avaluació és el que ofereix veritable informació de com s'està treballant i de quins aspectes són necessaris canviar perquè l'equip pugui optimitzar les seves funcions.

5. L'autoavaluació del grup: implica, que als alumnes se'ls de l'oportunitat i que siguin capaces d'avaluar el procés d'aprenentatge que ha seguit el seu grup. Aquesta avaluació guiada pel professor és molt important per prendre decisions per a futurs treballs i para, que cada

membre, pugui dur a terme una anàlisi de l'actuació que ha exercit.

En una situació d'aprenentatge cooperatiu el grup d'alumnes ha de treballar conjuntament perquè s'aconseguiran els objectius si, i solament sí, cada membre de l'equip aconsegueix els seus. L'equip necessita el coneixement i el treball de tots els membres. En aquesta situació d'aprenentatge, es busquen els beneficis per al conjunt del grup, que ho són, també, per a un mateix. La recompensa rebuda per l'alumne, en l'aprenentatge cooperatiu, és equivalent als resultats obtinguts pel grup.

Són, com pot apreciar-se, diverses les competències que els alumnes desenvolupen quan apliquen mètodes d'aprenentatge basats en la cooperació:

- Cerca, selecció, organització i valoració de la informació.
- Comprensió profunda de conceptes abstractes essencials per a la matèria.
- Adaptació i aplicació de coneixements a situacions reals.
- Resolució creativa de problemes.
- Resumir i sintetitzar.
- Expressió oral.
- Habilitats interpersonals: acompliment de rols (lideratge, organitzador, etc.) i expressar acords i desacords, resoldre conflictes, treballar conjuntament, mostrar respecte, etc.
- Organització/gestió personal: planificació dels temps, distribució de tasques, etc.

A partir d'aquestes competències es poden albirar els avantatges de l'AC (Benito i Cruz, 2005):

- Desenvolupament d'habilitats interpersonals i de treball en equip.
- Desenvolupament d'habilitats intel·lectuals d'alt nivell.
- Responsabilitat, flexibilitat i autoestima.
- Genera xarxes de suport per als alumnes de risc: alumnes de primers cursos amb dificultats per integrar-se es beneficien clarament d'aquesta manera de treballar.
- Genera major entusiasme i motivació.
- Promou l'aprenentatge profund enfront del superficial o memorístic.

Per calcular el grau de cooperativitat, a partir de Johnson, Johnson i Holubec (1999) i Kagan (1999) ens fixem en una sèrie de factors de qualitat, que poden porten associats un contrafactor. La presència o l'absència d'aquests factors i contrafactors poden fer augmentar o disminuir la qualitat i, per tant, l'eficàcia del treball en equip.

Si aquests sis factors o contrafactors es donen en un equip d'aprenentatge cooperatiu determinat, i en funció del grau o nivell amb què es donen, el grau de cooperativitat de l'equip serà més o menys elevat.

Els factors de qualitat i el seu corresponents contrafactors que s'han considerat per determinar el grau de cooperativitat són:

- Interdependència positiva de finalitats: en general, els membres de l'equip tenen clars, i bé presents, els objectius que l'equip s'ha plantejat, com a equip: aprendre i ajudar-se a aprendre. No estan satisfets, com a equip, fins que aconseguen que tots els seus membres progressin en l'aprenentatge, cadascú segons les seves possibilitats.
- Interdependència positiva de rols: l'equip ha definit, i ha distribuït, els diferents rols a exercir perquè l'equip funcioni. A més s'han especificat amb claredat quins són les funcions que s'han de fer per exercir de forma correcta un rol determinat.
- Interdependència positiva de tasques: els membres de l'equip –en el cas que hagin de fer alguna cosa entre tots (un treball escrit, una presentació oral d'un tema, un mural, etc.)-, es distribueixen el treball de manera que tots els membres tenen alguna responsabilitat en la realització del treball, i una tasca tan rellevant com sigui possible, segons les seves capacitats, aptituds o habilitats.
- Interacció simultània: els membres de l'equip interactuen, parlen abans de fer una activitat, es posen d'acord sobre quin és la millor manera de fer-la; s'ajuden entre ells (demanen ajuda, si la necessiten; presten ajuda, si algú la hi demana...); s'encoratgen, s'animen mútuament si algú no es veu capaç de fer un treball, o si està desanimat...
- Domini de les habilitats socials bàsiques: els membres d'un equip dominen cada vegada més les habilitats socials bàsiques en el seu conjunt (respectar el torn de paraula, demanar i donar ajuda, cuidar el to de veu, animar als seus companys, argumentar el punt de vista propi, acceptar el punt de vista dels altres, posar-se en el lloc d'un altre...
- Autoavaluació com a equip: els membres d'un equip són capaços de reflexionar sobre el seu propi funcionament com a equip, per identificar allò que fan especialment bé per potenciar-ho, i allò que encara no fan suficientment bé, per evitar-ho o compensar-ho.

Una volta especificats els factors positius d'un aprenentatge cooperatiu, hem de tenir en compte en quin context es porten a terme, i aquest no és un altre que l'escola inclusiva.

Quan parlem d'escola inclusiva se sol pensar en els establiments destinats a nens i adolescents amb discapacitat. Però l'escola inclusiva no es limita a aquesta població sinó que s'orienta a un grup molt major, format per nens, adolescents i joves que per diferents raons tenen dificultats per aprendre a l'escola.

L'escola inclusiva ofereix l'espai per aconseguir el reconeixement del dret que tots tenim a pertànyer a una comunitat, construir cultura i identitat amb els altres i a educar-nos en les institucions formalment reconegudes, qualsevol sigui el mitjà social, la cultura, la ideologia, el sexe, l'ètnia o situacions personals derivades d'una discapacitat física, intel·lectual, sensorial o, fins i tot, d'una sobredotació intel·lectual.

Quan es parla de inclusió és comuna confondre-ho amb el terme de integració. Si bé són termes molt similars, contenen una diferència. La integració es refereix al procés d'ensenyar junts a nens amb i sense n.e.e.

La inclusió és una concepció molt més profunda. L'escola inclusiva emfatitza el sentit de comunitat, perquè tots tinguin la sensació de pertinença, recolzin i siguin recolzats pels seus parells i altres membres de la comunitat escolar, al mateix temps que es troben respostes adequades a les seves necessitats educatives especials. En la inclusió, el centre d'atenció és la transformació de l'organització i la resposta educativa de l'escola perquè aculli a tots els nens i joves, i tinguin èxit en l'aprenentatge.

El mèrit de les escoles inclusives és que, a més de ser capaces de donar una educació de qualitat a tots els alumnes, s'aconsegueixi canviar les actituds de discriminació, per crear comunitats que acceptin a tots, i per tant, col·laborin en la construcció d'una societat integradora.

El principi general que ha de regir a les escoles inclusives és que tots els nens han d'aprendre junts ometent les seves dificultats i diferències individuals, centrant la seva mirada en les fortaleces. Han d'adaptar-se als diferents ritmes d'aprenentatge dels alumnes i garantir un ensenyament de qualitat. Els alumnes han de rebre tot el suport addicional necessari per garantir una educació eficaç.

Si volem que les escoles siguin para tots, es fa necessari que els sistemes educatius assegurin que tots els alumnes tinguin accés a un aprenentatge significatiu.

D'acord amb Making schools inclusivament. How change can happen (Save the Children, 2008) el primer pas per a una educació inclusiva és la formació del professorat. De forma similar, Monzón (2011) ressalta la importància de la formació i assessorament de tota la comunitat educativa. És a dir, perquè l'escola inclusiva pugui ser una realitat, és fonamental que es doni una implicació activa no solament del professorat sinó de tota la comunitat educativa.

III. Objectius

L'objectiu principal d'aquest treball és conèixer la realitat escolar, i per tant les necessitats i interessos d'una escola concreta, per a poder abordar-les i dur a terme la tasca educativa, aconseguint una educació de qualitat.

A continuació estan explicats alguns dels objectius específics que pretenem aconseguir després de dur a terme aquest programa de formació per al professorat.

- Introduir als mestres en l'aprenentatge cooperatiu i en l'ús de les estructures cooperatives, ja que això suposa una millora en l'ensenyança, i per tant influeix directament en l'aprenentatge dels alumnes, que són els vertaders destinataris de la nostra tasca docent.
- Adquirir nocions clares d'algunes de les dinàmiques i estructures d'aprenentatge cooperatiu simple.
- Oferir al professorat participant en el curs de formació assessorament i formació bàsica per a planificar, desenvolupar, i avaluar propostes de treball cooperatiu a l'aula.
- Fer partícips per igual a tots els alumnes de l'aula.
- Tenir en compte que totes les veus de l'alumnat siguin escoltades per igual.
- Assegurar-se que treballar cooperativament millora l'aprenentatge de tots els alumnes.

IV. Material i mètode

El present projecte ha sortit de la necessitat observada a una de les aules del CRA L'Ullastre, però es pot dur a terme en qualsevol centre i qualsevol nivell educatiu (des d'Infantil fins a Secundària).

En primer lloc, d'informació rebuda va ser a través de l'observació directa dintre d'una classe, on des de primer moment ja es podia observar la distribució de pupitres i la taula de la mestra, on ja podies entreveure quines metodologies utilitzaria la docent.

Després es va realitzar una reunió amb el director per tal de veure si podríem fer un anàlisi de realitat i veure quines eren les necessitats o interessos d'aquest context educatiu.

Una volta elegit el tema, per iniciativa del director vam escollir el tema de l'aprenentatge cooperatiu. Abans d'emprendre aquesta tasca innovadora, vàrem veure convenient passar un qüestionari al claustre per observar quina era la seva opinió i el seu punt de vista al respecte sobre el tema d'aprenentatge cooperatiu.

El qüestionari està format per 33 ítems, els quals els hem organitzat en torn a quatre pilars fonamentals dins la base del nostre projecte: el treball a l'aula, les creences dels professionals, els recursos i la coordinació amb la família. En la Taula 1 es mostren quins són els ítems.

Taula1. Instrument de mesura

		1	2	3	4	5
1	És positiu treballar l'autonomia de l'alumnat a l'aula.					
2	Per als alumnes és beneficiari treballar en grup.					
3	Els alumnes s'enriqueixen de les aportacions dels altres.					
4	Utilitzes alguna estructura cooperativa a l'aula.					
5	Fomenta la socialització un treball cooperatiu.					
6	Garanteix un clima afectiu a l'aula el treballar conjuntament.					
7	És positiu treballar amb metodologies globalitzades.					
8	Hi ha rivalitat a l'aula entre els companys.					
9	Amb un treball cooperatiu, disminueix eixa rivalitat.					
10	És positiu iniciar la mediació escolar en educació Infantil.					
11	Beneficia als alumnes treballar simultàniament per racons o tallers.					
12	Fomenta d'interès dels alumnes treballar per centres d'interès.					
13	Fomenta l'interès dels alumnes treballar per projectes.					
14	Treballar per projectes deixa de costat alguns continguts marcats per la legislació.					
15	Els alumnes expressen lliurement les seves emocions.					
16	Treballar l'educació emocional a l'aula fomenta el desenvolupament integral del nen.					
17	S'han de treballar els temes "tabú" (difícils) de la societat a les aules.					
18	És important que els temes transversals estiguen de forma implícita a l'aula.					
19	Les activitats a l'escola han de partir de les pròpies experiències dels alumnes.					
20	S'escolta la veu de tot l'alumnat.					

1026

21	Totes les opinions dels alumnes es tenen en compte per igual.						
22	S'ha de mostrar als alumnes els seu procés d'aprenentatge durant tot el curs.						
23	Han de ser partícips els alumnes del seu propi progrés.						
24	Han de ser partícips els alumnes del progrés dels seus companys.						
25	La cooperació de les famílies és molt important a l'aula.						
26	Les famílies s'han d'assabentar en tot moment dels continguts que es treballen a l'escola.						
27	Treballar cooperativament a l'aula, afavoreix la relació dels alumnes a la llar.						
28	És important seguir la mateixa dinàmica de treball a l'aula i a casa.						
29	Una estreta comunicació família-escola afavoreix el desenvolupament ple de la personalitat de l'alumnat.						
30	El treball cooperatiu a l'aula potencia l'aprenentatge significatiu dels alumnes.						
31	El treball cooperatiu, enriqueix l'importància del joc a l'aula, com a activitat principal dels alumnes.						
32	El mestre i l'alumne han de compartir l'interès pels continguts transversals a treballar a l'aula.						
33	És necessari participar en projectes d'innovació per al bé tan del mestre com dels alumnes.						

1027

Per a la contestació del qüestionari ens hem basat en l'Escala Likert. L'escala es construeix en funció d'una sèrie d'ítems que reflecteixen una actitud positiva o negativa sobre un estímul o referent. Cada ítem d'aquest està estructurat amb cinc alternatives de resposta: 1- Totalment d'acord, 2- D'acord, 3- Ni d'acord ni en desacord, 4- En desacord i 5- Totalment en desacord.

V. Resultats

Un cop recollides les dades a través del mètodes descrits anteriorment (L'observació, l'entrevista i el qüestionari) ens detendrem en l'anàlisi d'aquestes.

Dintre de l'anàlisi de dades, el més important és la triangulació de proves, per a contrstar que tota aquella informació obtinguda deriva en el mateix resultat.

En el aquest projecte, triangulem l'informació obtinguda amb tres instruments de recollida de dades diferents: l'observació realitzada en

l'escola, la reunió amb el director i els qüestionaris passat al claustre de professors.

En relació a l'observació, dir que la distribució de l'aula físicament era en grups de quatre-cinc persones. Basant-nos en l'aprenentatge cooperatiu, la distribució de l'aula sí que és adequada per a poder aconseguir-lo. Però a l'hora de realitzar les tasques escolars, els nens treballaven simplemet en la seva fitxa, i ni tan sols s'adonaven de company del costat.

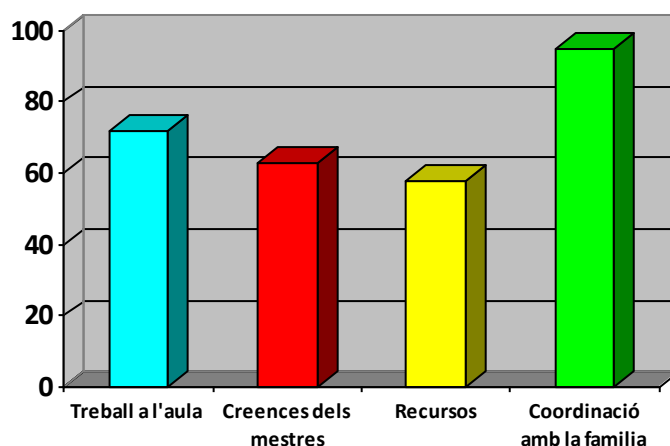
Donada aquesta informació, ja és va plantejar una primera hipòtesi de com millorar aquell clima, per a que tot el mon aprenga d'ell però també del company.

En segons lloc, es va mantindre la reunió en el director, qui va dir que el claustre estava molt decidit a millor la tasca docent, però que alguns d'ells estarien més interessats en el treball d'una manera més col·lectiva, per abandonar aquell individualisme que ataca a les escoles.

Aquesta raó, ja sí que demostra que aquesta escola necessita un canvi. Però per a estar ben assabentats de que allò és així, es va fer a través d'un qüestionari¹, que és la prova objectiva que més interessava.

Explicat anteriorment, el qüestionari està compost per una serie d'ítems classificats en quatre blocs de continguts.

Una vegada classificats els diferents ítems, hem extret els percentatge corresponents a cadascun dels blocs. En el Gràfic 1, estan exemplificats tots els resultats obtinguts. Els quatre colors representen, els quatre blocs d'ítems del qüestionari nombrats anteriorment.

Gràfic 1. Valoració dels ítems del qüestionari

¹ Taula 1. Instrument de mesura

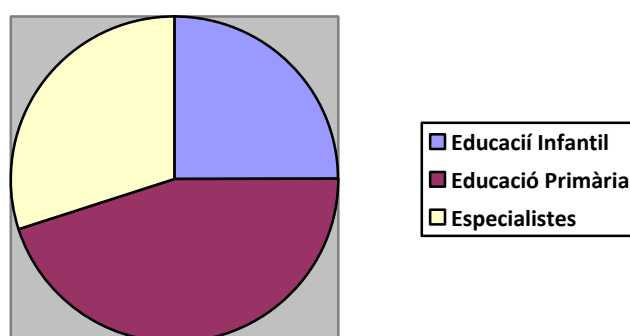
Els 33 ítems que componen el qüestionari pertanyen a un dels quart bloc que el formen, per tant cadascú està inclòs dintre:

- Treball a l'aula: 1, 2, 3, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 32 i 33.
- Creences del professors: 4, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 19 i 23.
- Recursos: 9 i 12.
- Coordinació amb la família: 27, 28, 29, 30 i 31.

Una vegada classificats els diferents ítems, hem extret els percentatge corresponents a cadascun dels blocs, i aquests han segut els següents:

- Segons les respostes del mestres, en un 72% estan d'acord amb el tema relacionat amb tot el que té a veure amb el treball a l'aula, com podria ser l'ítem 1 (És positiu treballar l'autonomia de l'alumnat a l'aula).
- En un 63% estan d'acord amb els ítems relacionats amb les creences d'ells mateixa, un exemple és l'ítem 10 (És positiu iniciar la mediació escolar en educació Infantil).
- El percentatge més baix obtingut és el del bloc de recursos, amb un 58%.
- I per últim, en la coordinació amb la família, ja que hem obtingut un 95% d'igualtat entre el que pensen els professor i els diferents ítems que tracten aquesta temàtica, un exemple és l'ítem 29 (Una estreta comunicació família-escola afavoreix el desenvolupament ple de la personalitat de l'alumnat).

En el Gràfic 2 podem veure quina ha segut la participació a l'hora de respondre el qüestionari, dels diferents professionals que participen en la vida escolar diària.

Gràfic 2. Participació del professionals de l'escola

La plantilla de professionals està composta per 20 docents: cinc professors d'Educatí Infantil, nou d'Educatí Primària i sis especialistes.

De tots ells, la participació ha segut del 100%, no ha hagut ninguna abstinència. Però, quan varem acabar de passar-ho, en l'hora que ens reunim tots els mestres del CRA, els especialistes ens varem comentar

una de les dificultats que ells veien a l'hora de portar a terme un projecte d'innovació relacionat amb l'aprenentatge cooperatiu i és que al tindre diferents nivells a l'aula mesclats, veuen difícil l'estar pendent del progrés de cada un dels alumnes per separat.

Partint d'aquesta dificultat donada per part dels mestres, varem veure convenient donar-li una visió formativa del projecte, és a dir, que el nostre projecte d'innovació girés entorn a una formació per al professorat, d'aquesta manera els beneficiaris directes són els mestres i els indirectes els alumnes i les famílies, perquè si beneficia la interacció entre els alumnes de l'aula a l'escola, també repercutirà a l'hora d'interactuar i dialogar amb els pares a casa

Pel que fa a l'anàlisi del qüestionari, varem arribar a aquestes conclusions:

- Hi ha una bona predisposició per part dels mestres de tots els aularis, a formar part d'aquest projecte d'innovació.
- És important escoltar la veu de l'alumnat, i per tant, partir dels coneixements que es tenen i de les necessitats i dels interessos per tal de fer un aprenentatge significatiu. La participació de tots els membres dels grups és imprescindible. Cal arribar a un consens, no imposar allò que pensem, cal dialogar, deixar opinar per arribar a un acord de grup.
- I per últim, major part de professors del centre tenen una falsa creença del que són les estratègies cooperatives, ja que en general, els nens estan agrupats per aules, és a dir, no treballen individualment, però aquest fet, el de treball en grups, no significa que estiguen utilitzant cap mena d'estructura cooperativa.

VI. Discussió i conclusions

Arrel d'aquestes conclusions, varem veure factible basar el projecte en la formació dels mestres del centre entorn a l'aprenentatge cooperatiu i l'ús a l'aula d'estructures cooperatives que fomenten el diàleg, la participació, i la interacció de l'alumnat del centre.

Cal dir que aquesta formació està basada en el programa CA/AC (cooperar per aprendre/aprendre a cooperar)² que és un conjunt d'actuacions encaminades a ensenyar a l'alumnat a treballar en equip; tot i això, partim de la formació del professorat per tal de que aprenguen algunes estructures cooperatives simples i poder-les aplicar a la pràctica diària en algunes activitats.

Aquest programa es treballa a la Universitat de Vic; consta de tres parts:

- Àmbit A: cohesió de grup.
- Àmbit B: el treball en equip com a recurs per a ensenyar.

² Programa de foment de l'aprenentatge cooperatiu. Universitat de Vic.

- Àmbit C: el treball en equip com a contingut a ensenyar.

Alguns dels continguts a tractar durant el curs de formació són:

1. Aspectes metodològics de posada en pràctica de l'aprenentatge Cooperatiu:

- Com cohesionar un grup: dinàmiques de grup.
- Organització de l'aula cooperativa: distribució de l'alumnat en grups heterogenis.
- Estratègies cooperatives simples: foli giratori i 1-2-4.

2. Aspectes actitudinals:

- Participació.
- Escolta activa i passiva.
- Habilitats socials cooperatives: guardar el torn de paraula, respectar i valorar les opinions dels altres.

El procés de formació i assessorament per ajudar al professorat i als centres a ensenyar a aprendre en equip consta d'un conjunt d'activitats adreçades a reglar i guiar al professorat a l'hora de planificar, desenvolupar i avaluar la incorporació progressiva de la introducció a l'aprenentatge cooperatiu mitjançant la utilització d'estructures cooperatives.

Les sessions de formació i assessorament en aquesta etapa d'introducció a les estructures cooperatives es portaran a terme durant tot el curs escolar 2012-2013 al centre CRA l'Ullastre amb una durada de dues hores setmanals durant 10 sessions.

Les sessions es realitzaran en dimecres, ja que, al ser un CRA és el dia que ens reunim a un aulari i ens coordinem, ja que som una única escola

Considerem aquesta, una etapa de sensibilització i anàlisi per això ha d'incorporar-se de forma gradual i pausada per tindre temps d'analitzar i adaptar-se a tots aquells canvis i evolucions dels alumnes i del propi professorat.

VII. Bibliografia

AUSUBEL, D. (1983): *Psicología educativa. Un punto de vista cognitivo*. Trillas, México.

BENITO, A., y CRUZ, A. (2005): *Nuevas claves para la Docencia Universitaria en el Espacio Europeo de Educación Superior*. Narcea, Madrid.

BRUNER, J. (1987): *La importancia de la educación*. Paidós, Barcelona.

JOHNSON, D. I altres (1999): *El aprendizaje cooperativo en el aula*. Paidós, Buenos Aires.

MONZÓN, J. (2011): *Asesoramiento hacia la escuela inclusiva y formación en centros. Revista Interuniversitaria de Formación de Profesorado.*

1032

MORALES, P. (2007): *Aprender a trabajar en equipo evaluando el proceso.* Octaedro, Barcelona.

PUJOLÀS, P. (2009): *Aprendizaje cooperativo y educación inclusiva: una forma pràctica de aprender juntos alumnos diferentes. Revista de Educación, núm. 349, pp. 225-239.*

PUJOLÀS, P. (2002): *El aprendizaje cooperativo. Algunas propuestas para organizar de forma cooperativa el aprendizaje en el aula. Documento de trabajo, laboratorio de psicopedagogía.*

SABE THE CHILDREN (2008). *Making schools inclusive. How change can happen. Save the Children's experience.* London. Save the Children. Disponible en : http://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/making-schoolsinclusive_1.pdf

